

ONA TILI DARSLARINING TASHKIL ETISHDA INTERFAOL METODLAR

Rasulova Nazokatxon Raximjonovna

Farg'ona viloyati Yozyovon tumani

Kasb – hunar maktabi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada kasb – hunar maktablarida ona tili va adabiyot fanini o'qitishda interfaol metodlardan foydalanishning ahamiyati va xususiyatlari haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: interfaol metodlar, metod, zamonaviy metodlar, kommunikativlik, kollaboratsiya, kritik fikrlash.

Kirish

Kasb – hunar maktab o'quvchilarining nutqini o'stirishga alohida ahamiyat berib kelinmoqda. Ona tili darslarida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirishda kichik-kichik parchalarni o'qish, ifodali o'qish, maznunini o'zlashtirish, hikoya qildirish va yozma ish turlari: diktant, bayon va inshodan foydalaniladi. Kasb – hunar maktablarida esa nutq turlari, rasmiy nutq, muloqot qilish haqida ma'lumot va tushuncha va ko'nikmalar shakllantiriladi.

Kasb – hunar maktablarda o'quvchilarning savodxonligini aniqlash uchun tekshiruv diktant, tekshiruv bayon va tekshiruv insho, og'zaki va yozma nutqini o'stirish, tafakkurini rivojlantirish uchun dars jarayonida o'tkaziladigan har xil mashqlar bilan birga, ta'limiy diktantlar, shuningdek, maxsus darslar – ta'limiy bayon va ta'limiy insho darslari ham o'tkazilib kelinmoqda.

Ona tili darslari madsadga ko'ra to'rt tipga ajratiladi: yangi materialni o'rgatish va mustahkamlash, o'tilganlarni takrorlash va malaka hosil qilish, bilim va malakalarni umumlashtiruvchi, bilim va malakalarni tekshirish darslari.

Yangi materialni o'rgatish va mustahkamlash darslari ta'lim jarayonining eng ko'p qismini ishg'ol etadi. Bu dars tipining asosiy vazifasi tilning fonetik, leksik, so'z yasash, grammatik tomonlariga oid qonuniyatlarini, orfoepiya, orfografiya, punktuatsiya, uslubiyatga doir qoidalarni o'quvchilarga o'rgatish va ularni datslabki mustahkamlashdir. Yangi bilimlarni o'zlashtirish jarayonida quyidagi vazifalar yechiladi:

Ma'lumki, «Adabiyot» darslariga noan'anaviy darslarni olib kirish va uni ta'lim mazmuniga singdirish, dars o'tishning yangi-yangi usullarini topish Davlat ta'lim standartlari talablarini bajarishga zamin yaratadi. Inson shaxsini har tomonlama kamol toptirish, o'sib kelayotgan yosh avlodda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini uyg'otishda, milliy tilga, o'z xalqining an'anasiga iftixor hissini kamol

toptirishda «Adabiyot» darslarining o'zni beqiyosdir. Shunday ekan, biz ham o'z darslarimizni tashkil etishda aynan shu maqsadlarni ko'zlagan holda ish olib boramiz.

Dars o'tish qulay va jonli bo'lishi uchun turli ko'rgazmali qurollar ishlab chiqamiz. Ulardan o'z vaqtida va o'rnida foydalanishga harakat qilamiz. Murakkab mavzuni o'quvchilar ongiga osongina yetkazish uchun «Aqliy hujum», «Zakovat», «Modul dars», «Zigzak», «Interfaol», «Uyin dars», «Munozarali-bahsli dars», «Sayohat dars», «Musobaqa dars» kabi usullardan foydalanamiz. Darslarda o'zimiz o'rgatgan manbalardan, savollar yoki testlardan unumli foydalanamiz. Ta'lim har doim takomil va yangilanishga mushtoqdir. Shuning uchun, ilojini boricha, ta'limning yangi usullari ustida izlanishimiz talab etiladi. Chunki o'quvchilarga ham bir xil qolipdagi darslar yoqmaydi, ularni zeriktiradi. Natijada o'quvchi darsni yaxshi o'zlashtira olmaydi. Har bir usuldagi darslar ikki-uch marta o'tilganda o'zini oqlaydi. Me'yoridan oshmasligi, o'quvchilarni zeriktirmasligi uchun usullarning turlicha bo'lishi darsning samaradorligini yanada oshiradi. Dars jarayonlarida notiqlik, suhbat, hikoya, mustaqil ish, yozma ish, zamon bilan bog'lash, mustaqil fikrga tayanish shakllariga katta e'tibor berishimiz lozim. Har bir o'tilayotgan darsga o'quvchilar tomonidan berilayotgan baho biz uchun qadrlidir.

Noan'anaviy darsning asosiy yo'nalishlari:

- a) o'quvchilarga mustaqil fikr yuritishni o'rgatish;
- b) o'quvchi fikrini bir nuqtaga jamlash;
- v) o'quvchilarda fan asoslari, yutuqlari to'g'risida aniq tushuncha hosil qilish;
- g) olgan bilimlarini amaliyotda qo'llash va boshqalarga o'rgatish va hokazo.

Shu maqsadlardan kelib chiqqan holda quyidagi ishlarni bajarish tavsiya etiladi:

- o'qituvchilarga kerakli metodik yordam ko'rsatish;
- turkum fanlar bo'yicha uchrashuvlar, ilmiy-amaliy konferentsiya hamda seminarlar tashkil etish.
- darslarni kuzatish va ularda IPT elementlarini qo'llash darajasini oshirish;
- ilg'or ijodkor o'qituvchilar tajribasini o'rganish va ommalashtirish;

Dars jarayonida umumiy yoki mavhum tushunchalar o'rniga aniq ilmiy asoslangan ma'lumotlar berish va boshqalar. Bugungi taraqqiyot har bir o'qituvchidan o'ziga xos ijodkorlikni, malaka va tajribani taqozo etmoqda. Bu, o'z navbatida, ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari zimmasiga katta mas'uliyat yo'qlaydi. XXI asr muallimi yuksak taraqqiy etib borayotgan bugungi fan-texnika yutuqlariga har doim hozirjavob bo'lishi, ulardan o'z darslarida samarali foydalana olishi kerak bo'lmoqda. Darslarda qo'llanadigan interaktiv usullar o'quvchilarda o'z ona tili va yurtiga mehr-muhabbat tuyg'ularini uyg'otish, ularni mukammal savodxonlik darajasiga ko'tarish, mantiqiy aniq va to'liq nutq sohibi bo'lishiga erishish kabi muhim vazifalarni bajarishni nazarda tutadi. Ona tili darslarida o'tiladigan mavzuga oid materiallarni topish, ularni bajarishda o'yin usullaridan foydalanish yaxshi natija beradi. Masalan, o'quvchilar

ikkiga bo'linib gap tuzadilar. O'yin sharti shundaki, birinchi gap qaysi harf bilan tugasa, ikkinchi gap shu harf bilan boshlanishi kerak. Gaplar ma'lum bir mavzuga oid bo'lib, natijada matn to'ziladi. Masalan: «Odam odamsiz yashay olmaydi. Inson o'zining xushtabiati, shirin muomalasi bilan odamlar qalbidan joy oladi», kabi. Maktabda adabiy kechalar o'tkazish ham o'ziga xos samara beruvchi usullardandir. O'quvchilar bunday tadbirlarda she'rlardan namunalar yodlaydilar, timsollarga bo'linib, asarlardan parchalar ko'rsatadilar, sahnada o'zlari ijro etadilar. Bunda o'quvchi yodlagan har bir jihat uning ongida bir umr muhrlanib qoladi, uning yodidan chiqmaydi.

O'quvchi uchun mustaqil o'rganishga berilgan badiiy asarni taqriz yozish orqali tahlil qilib berish usuli ham ancha samarali natija beradi. Taqriz yozish jarayonida o'quvchilarda badiiy asar tiliga e'tibor kuchayadi, ularni badiiy ijodga o'rgatish imkonlari tug'iladi. Chunki taqriz yozish jarayonida o'quvchi har bir so'zning ma'nosi, salmog'i va ta'sir kuchini to'liq anglab etishga harakat qiladi.

Bahs darslari o'quvchini ma'lum bir muammo ustida bosh qotirishga shu muammoga o'z munosabatini bildirgan holda yondashib, uni hal etishga yo'lovchi dars turidir.

Bahs darslarini aloxida daqiqali dars davomida o'tkazilsa baxs dars deb, darsni ma'lum bir bosqichida uyushtirilgan baxs esa darsning baxsli bosqichi deb yuritiladi.

Baxs dars o'tkazish uchun o'quvchi-talabalar oldindan tayyorgarlik ko'rishi maqsadga muvofiq.

Ularga muammoli savollar berilishi va shu muammoni xar bir o'quvchi o'zicha xal qilgan xolda darsga tayyorlanib kelishi kerak.

Baxs darslarni xar bir o'rganilgan asar yuzasidan pala-partish o'tib bo'lmaydi. Buning uchun o'qituvchi asarni sinchiklab, o'rganib, baxs munozaraga sabab bo'ladigan o'rinlarni belgilashi, shu o'rinlar asosida o'quvchilarda munozara qo'zg'ay oladigan savollar tayyorlashi, keyin ularni o'quvchi-talabalarga xavola qilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirqosimova M. Adabiy ta'lim metodikasi. –T. 1993
2. Adabiyot o'qitish metodikasi (tuzuvchilar. Q. Yo'ldoshev, O. Madayev, A. Abdurazzoqov). Toshkent. 2008 yil.
3. Yu. K. Babanskiy. Hozirgi zamon umumiy ta'lim maktabida o'qitish metodlari. Toshkent. «O'qituvchi» 2008 yil.
4. To'xliyev B. Adabiyot o'qitish metodikasi. Toshkent «Yangi asr avlodi», - 2006